

Om kinderen van de Vader te zijn

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra
Regenboogkerk Hilversum

Schriftlezing Oude Testament: Exodus 22, 20-26

Tweede Schriftlezing: Psalm 71, 1-16

Schriftlezing Evangelie: Matteüs 5, 33-48

The Flower Thrower, Banksy (Streetart Bethlehem)

Inleiding

Hoe kan de liefde tot allen een gebod zijn? Iedereen liefhebben betekent eigenlijk niemand liefhebben, want echte liefde betekent toch altijd kiezen voor iemand in het bijzonder? Dat is waar, en toch bestaat er een vorm van door liefde gedreven gerechtigheid die alles te boven gaat.

Prediking

Gemeente van Christus,
de bijbel nodigt ons uit onszelf in de ander te verplaatsen. Dat lijkt misschien op het eerste gezicht normaal menselijk gedrag, maar spreekt onder allerlei omstandigheden echt niet vanzelf. In het Oude Testament worden mensen er soms op een wat barse wijze aan herinnerd wanneer er naar vreemdelingen wordt gekeken. Natuurlijk stonden dezen niet hoog in aanzien. Maar Israël wordt in herinnering gebracht, dat ze zelf vreemdelingen zijn geweest in Egypte. Jezelf in een ander verplaatsen is wat ik wel eens heb genoemd 'denken om een hoekje'. Jij beseft vanuit je eigen gevoel van dankbaarheid, dat je iets te geven hebt.

Het luisteren van God is niet willekeurig. God hoort, maar niet iedereen op dezelfde manier. Het klagen over onrecht hun aangedaan, door vreemdelingen, weduwen en wezen, dringt krachtig tot God door, terwijl de rituelen van hen die heel goed voor zichzelf kunnen zorgen heel wat minder belangrijk zijn voor hem. Althans zo wordt dat in de bijbel beschreven.¹ In de dreigende en forse taal van het Oude Testament lezen we in het boek Exodus zelfs dat God degenen die weduwen en wezen uitbuiten zelf het leven zal ontnemen, zodat hun eigen vrouwen en kinderen zullen weten wat het is om weduwe en wees te zijn. Ten diepste gaat het hier, denk ik, om een van Godswege opgedrongen moment van inleving, tot heil van allen. Tegen de Israëliet wordt gezegd: Stel je eens voor, dat jouw vrouw, dat jouw kinderen zich zouden bevinden in de omstandigheden van degenen die jij nu slecht behandelt of negeert. Dit wordt een moment van empathie, je wordt gedwongen in de schoenen van de ander die het minder heeft te gaan staan, al is het alleen maar in gedachten. Zo bestaat het, dat je op het idee komt, goed voor een ander te zijn: 'jullie zijn zelf vreemdelingen geweest in Egypte.'

Wanneer je daarop ingaat, niet alleen incidenteel wanneer je concreet met lijden wordt geconfronteerd, maar structureel in je hele levenshouding, dan gaat er iets om je heen veranderen. Wanneer velen dat gaan doen, bestaat het dat er een glans over het leven zichtbaar wordt. Een land waar dit gebeurt, mag zich een gezegend land noemen. Het verschil tussen arm en rijk wordt kleiner. Mensen die aan elkaar voorbij liepen, gaan elkaar zien en respecteren. Het kan zelfs dat voormalige vijanden elkaar gaan herkennen als kinderen van God. Waarschijnlijk worden ze niet plotseling dol op elkaar.

¹ Vgl. Amos 5, 21-22.

Ik kan me niet zo goed voorstellen dat vijanden elkaar met tranen in de ogen in de armen vallen, hoewel... Maar elkaar liefhebben kan ook betekenen elkaar recht willen doen met begrip voor de onderlinge verschillen. Niet collectief gaan demoniseren, de beste krachten in het kamp van de vijand opzoeken en beseffen dat niet alle leden van de vijandelijke groep monsters zijn, het wij/zij denken relativeren, dat alles is een vorm van liefde. Internationaal is dit type inzicht goud waard.² Vredestichters kunnen niet zonder.

In het oude Israël werd geld geleend op basis van een onderpand. Kon het oorspronkelijke bedrag of de rente niet worden betaald, dan kon het onderpand, een mantel bijvoorbeeld worden ingehouden. Dat dit kon betekenen, als het om een arme ging die deze moest missen, dat ook de laatste bescherming deze was afgenomen, zeker wanneer die mantel 's nachts ook als deken dienst moest doen. Dan stond de schuldeiser naar de wet van de mensen wel in zijn recht, maar niet naar de wet van God, die ook de beschermer was van de schuldenaar.

Je geheugen is de sleutel. Het is een van de belangrijke functies van de herinnering dat wij worden geleid tot empathie. Wij kunnen ons verplaatsen in de ander die kwetsbaar is, wanneer wij zelf ook kwetsbaar zijn geweest. Een student die lang naar een kamer heeft gezocht, kan zich goed voorstellen dat iemand zonder kamer blij is als hij of zij ergens een nachtje kan logeren. Ik zie mezelf nog in de regen fietsen in Utrecht terwijl ik naar de ramen op de eerste verdieping van de huizen keek en tijdenlang steeds dacht: 'Daar zal toch ergens wel een lege kamer zijn voor mij.' Wat ben je dan blij met je eerste studentenkamertje en hoe gastvrij wil je dan zijn.

Kloven in de samenleving tussen mensen hebben te maken met een gebrek aan empathie. Het kan moeilijk zijn om je in een ander te verplaatsen. In die zin worden ook vijandbeelden gevoed door het wegvallen van het vermogen zich in te leven in wat er leeft in andere landen en volken. Sommigen zijn met wantrouwen opgevoed, anderen hebben vooral geleerd om goed voor zichzelf te zorgen. Ook is er het opvoedingsideaal van de zelfredzaamheid. Natuurlijk is het fijn als kinderen het leren voor zichzelf te zorgen. Maar wanneer het vermogen tot empathie niet is aangeleerd, is dat een groot gemis. God verdwijnt langzaam maar zeker uit beeld. Spreken over hem is na verloop van tijd niet langer relevant.

Tegen de achtergrond van het probleem van de empathie, het gebrek aan vermogen van mensen om zich in te leven in de werkelijk anders in het leven staande mens, tegen deze achtergrond is het dat Jezus de woorden van de Bergrede heeft uitgesproken. In Matteüs 5-7 vinden we de inhoud van zijn prediking. Deze begint met de zaligsprekingen. Daarna volgen de uitwerkingen in tal van casussen. Telkens weer pleit Jezus voor die stap extra. Hij vraagt zijn volgelingen niet stil te staan bij voor wat hoort wat en wie goed doet goed ontmoet. De ethiek van Jezus is geen ruilhandeltje.³ Hij gelooft niet in een oog voor een oog, een tand voor een tand, een klap uitdelen vanwege een klap.⁴ Wie het aandurft te erkennen dat ook die ander een kind van God zou kunnen zijn, staat anders in het conflict.

Geweld kan nodig zijn. Het kan nodig zijn om onrecht te keren, om onschuldigen te beschermen, om de orde te handhaven. De politie draagt een wapen en dat is niet voor niets. Maar geweld is altijd een nederlaag geleden op het goede gesprek.

² Vgl. Nygren, A., *Eros und Agape*, Duitse vertaling uit Zweeds, oorspronkelijk verschenen in: 1930 en 1936.

³ Geen 'do ut des', ik geef opdat gij geeft, offerformule Grieks-Romeinse godenwereld.

⁴ Zgn. 'Lex talionis', eigenlijk al mild omdat het niet het doodslaan vanwege een wond was zoals bij Lamech, vgl. Genesis 4, 23-24.

Geweld komt daar waar niet is geluisterd naar argumenten met inhoud. Met wapenen kun je misschien de oorlog winnen, maar nooit de vrede, wanneer je wilt dat deze duurzaam is en geworteld in de harten van de mensen. Daar is empathie voor nodig en verzoening.

In Psalm 71 is een oudere man aan het woord. Hij kan terugzien op een gezegend leven. Maar nu hij oud geworden is, voelt hij de kwetsbaarheid toenemen. Nu zijn er vijanden die op hem loeren en erop uit zijn hem te grazen te nemen. Te midden van het gevaar beseft hij, dat hij het ook nu zal moeten hebben van zijn Godsvertrouwen. Daar wordt zijn identiteit gevoed. Voor Gods aangezicht blijft hij de kostbare mens die hij van jongs af aan is geweest. Het Godsbesef heeft voor hem betrekking op de levensbron. Wij allemaal kunnen het reliëf van ons leven herkennen in deze psalm. Niemand is altijd sterk. Eens gaat de tijd voorbij dat er bij jou werd aangeklopt om hulp. Allemaal kunnen we zomaar terecht komen aan de kant van het leven waar jij niet langer de hulpverlener of de mantelzorger kunt zijn, maar zelf degene bent die verlangt naar aandacht, een vriendelijke behandeling en troost. Het leven kan op een bepaald moment voltooid zijn. Maar laten we nooit gaan denken dat de kwetsbare tijden er niet bij horen. Een compleet leven kent hoogten en diepten. Dit te bedenken als het om de toekomst gaat is de 'omgekeerde' herinnering.

De Joodse psychoanalyticus Sigmund Freud vond het bijbelse liefhebben van je naaste als jezelf maar een raar gebod.⁵ Hij vond het onrealistisch en opdringerig. Van iedereen houden is van niemand erg veel houden, zei hij. Je burens lief te hebben, is dat niet wat overdreven? Kun je niet beter vooral op je hoede zijn? Is wantrouwen in deze wereld niet geboden? Leert de geschiedenis ons niet dat wie zich niet wapenen zomaar kunnen worden weggevaagd? Joden weten dat beter dan vele anderen.

En toch, als Jezus zegt: '...heb je vijanden lief en bid voor wie jullie vervolgen,' daagt hij ons uit. Hij vraagt ons om een hoekje te denken en te voelen. Wie het leert het geluk van een ander te herkennen als een toevoeging aan zijn of haar eigen geluk, begint ook die anderen als kinderen van de Schepper te zien. Dan ga je ook anders naar liefde kijken.

Zeker, liefde is er op vele manieren. Het is begrijpelijk dat soldaten die op het slagveld gewapend tegenover de vijand staan, geen liefde kunnen voelen. Daar hebben ze de tijd niet eens voor. Zij moeten doden om te leven. En toch is er in het Hinduïsme ook het verhaal van de held Arjuna. Hij staat op het punt ten strijde te trekken in een grote veldslag tegen een vijand, die hij wil zien als het absolute kwaad. Maar ineens ontwaart hij het optrekken in de gelederen van de vijandelijke legers familieleden en vrienden. Dan spreekt de god Krisjna tot hem, in de gedaante van zijn wagenmenner. Deze laat hem zien wat het echte gevecht is dat hij moet leveren. Te midden van de chaos die de wereld kan zijn moet Arjuna zich onthechten, zijn eigen driften loslaten en een rustpunt vinden in zichzelf. Zonder te letten op resultaten in de ogen van mensen, moet hij de goede strijd strijden, dat is een strijd niet tegen mensen, maar tegen het kwaad. Zo wordt de hele strijd tussen de mensen een allegorie waarin het slagveld de ziel zelf verbeeldt. In Arjuna zelf wordt het hogere streven van de mens zichtbaar, die worstelt tegen het kwaad.⁶ Dat is geen gevecht met wapens van metaal. Het is een strijd om het hart. Het gaat om de empathie. Dit is de beslissende slag om kinderen van de Vader te zijn, die de god van de vrede is.

Amen.

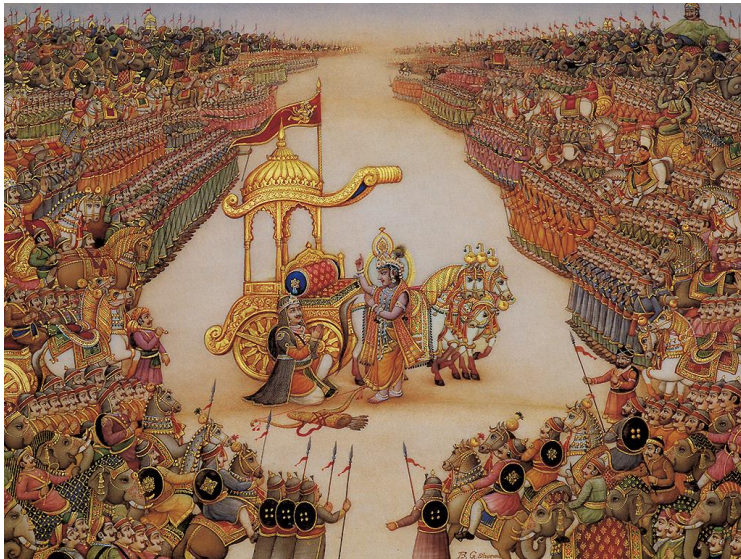
⁵ Leviticus 19,18 en Matteüs 5,43. Gay, P., *Sigmund Freud. A Life for our Time*, London/Melbourne 1988, 549.

⁶ *Baghavat Gita*, 3, 36-43, vertaling Guus Nootboom, Vught 2013, 66-69.

Uitzending en zegen

Als u vanhier gaat, weet het gezegende mensen te zijn. Uw opdracht is niet uzelf te verliezen in een strijd om de wereld te redden. Wij mogen de mensen, zo verschillend als zij zijn, onbevooroordeeld liefhebben als kinderen van God.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige Geest is met jullie allemaal.

Krishna instructs Arjuna Bhagwad Gita

